

САВРАСОВ Микола Володимирович,
ВАСИЛЕВСЬКИЙ Вадим Сергійович, ОКОРОКОВ Руслан Степанович

КОНЦЕПЦІЯ ВНУТРІШНЬОЇ РЕГУЛЯЦІЇ КРЕАТИВНОСТІ СУБ'ЄКТА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Mykola SAVRASOV, Vadym VASYLEVSKIY, Ruslan OKOROKOV
**THE CONCEPT OF INTERNAL REGULATION OF THE SUBJECT'S
OF EDUCATIONAL ACTIVITY CREATIVITY**

DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2024.02.107>

УДК: 155.25+159.9.072

Постановка проблеми. Стратегія розвитку національної системи освіти на рівні законодавчого забезпечення, галузевих стандартів вищої освіти, освітніх програм передбачає постійний інтелектуальний, духовний, культурний розвиток майбутнього фахівця, розкриття потенціалу особистості та її самовдосконалення. Модернізація змісту та методів вищої освіти спрямована на формування таких рис якостей суб'єкта освітнього процесу, як активність, самостійність, ініціативність, відповідальність та креативність, які в подальшому покликані уможливити успішне професійне становлення людини, її особистісну самореалізацію в сучасних, надскладних для України, військово-політичних та соціально-економічних умовах.

Метою дослідження є теоретико-методологічний аналіз концептуального апарату внутрішньої регуляції креативності суб'єкта освітньої діяльності за сучасних реалій суспільного життя українців.

Аналіз наукових робіт, спрямованих на вивчення креативного потенціалу людини (М.А. Кузнецов [1], В.О. Моляко [5], В.А. Роменець [6; 7], Е. Торренс, Т.Б. Хомуленко [16], С.К. Шандрук [18; 19] та ін.) у поєднанні з теоретико-методологічними передумови суб'єктно-діяльнісного підходу (М.Й. Боришевський, В.П. Казміренко, В.О. Олефір, В.А. Татенко [10], К. І. Фоменко [11] та ін.), дає змогу розглядати та досліджувати такий науковий концепт, як *креативність суб'єкта діяльності*. Причому основним видом діяльності, в

ході якої відбувається становлення його креативності, є освітньо-професійна діяльність (див. [8; 12; 21]).

Психологічні особливості та механізми креативності сучасного студентства, закономірності її прояву розглядаються у численних роботах вітчизняних та закордонних дослідників (В.І. Носков, Є.В. Фролова, Н.В. Хазратова, О.М. Харцій, О.С. Шило). Водночас явно бракує цілісного, системного та ґрунтового погляду на креативність студента закладу вищої освіти як на майбутнього фахівця, що є втіленням молоді еліти нації, носієм її культурних, духовних й інтелектуальних скарбів, і як на людину, котра вже завтра буде визначати майбутнє України, економічне та соціальне благополуччя всіх і кожного.

Попри достатнє освітлення проблематики саморегуляції освітньо-професійної діяльності у сучасних психологічних дослідженнях (А.М. Большакова [11], Т.І. Доцевич, С.Б. Кузікова, М.А. Кузнецов [1], Н.В. Підбуцька, К.І. Фоменко [11], А.В. Фурман [20], О.Я. Чебикін [17], С.К. Шандрук [18] та ін.), все ж питання стосовно регуляції розвитку креативності студентів залишається маловивченим.

Запропонований підхід ґрунтується на чотирьох фундаменталіях теоретизування:

а) на новітніх здобутках у царині психології творчих здібностей і креативності особи (В.О. Моляко [5], В.А. Роменець [7], С.К. Шандрук [2; 18-19] та ін.);

б) на концептах, принципах і психологічних закономірностях емоційної, внутрішньої та

свідомісної регуляції діяльності (М.А. Кузнецов [1], М.В. Саврасов [8; 21], О.Я Чебикін [17] та ін.);

в) на філософсько-психологічній теорії освітньої діяльності та парадигмальних засадах і методологемах освітології (А.В. Фурман [2; 12-14]), а також на теоретичній системі такого багатопараметричного об'єкта постнекласичного дослідження, як інноваційно-психологічний клімат освітньої організації (О.Є. Фурман (Гуменюк) [3; 15]);

г) на авторському розумінні освітньо-професійної діяльності суб'єкта як специфічного виду його внутрішньої активності, в ході якої за безперервної взаємодії із оточуючим довкіллям відбувається задоволення його власних освітніх потреб на вмотивованому, усвідомленому та емоційно позитивному рівнях психічної буттєвості. При цьому головними чинниками такого повноцінного функціонування і досягнення людиною подальшого психічного благополуччя є академічна успішність, успіх у професійній діяльності, сприятливі об'єктивні та суб'єктивні умови саморозвитку й самореалізації, забезпечення та збереження психічного і фізичного здоров'я. Вагомою детермінантою академічної успішності тут постає креативність як умотивована здатність до інноваційної діяльності, що визначається низкою нелінійних, багаторівневих особистісних характеристик творчої особи, її спроможність спроектувати і послідовно втілювати у повсякдення конструктивну життєву програму.

Пропонована нами *концепція обстоює такі засадничі положення:*

– регуляція суб'єктом власної креативності має внутрішню структуру, що представлена метакогнітивними регуляторами, мотиваційними важелями креативності суб'єкта навчально-професійної діяльності, вольовими зусиллями та емоційно-регуляторними механізмами розвитку креативності;

– важливим діяльнісним чинником розвитку креативності суб'єкта освітньо-професійного процесу є профіль навчання, який визначається психологічними особливостями предмета майбутньої професійної діяльності та його трудової взаємодії із цим предметом. Сучасна психологічна типологія (профілів) профдіяльності дає підстави висновувати, що у площині визначення особистісних чинників розвитку креативності евристично цінним видається виокремлення трьох профілів – природничого, гуманітарного та культурно-мистецького;

– приналежність до того чи іншого профілю навчання може бути, по-перше, чинником розвитку креативності (вербальної та образної), а по-друге, інтегральним показником становлення певного типу креативності (синтезу різних рівнів розвитку індикаторів вербальної та образної складників креативності);

– рівні розвитку вербальної та образної креативності, своєю чергою, можуть початково впливати на обрання майбутньої професії особою й відтак на профіль професійної підготовки його як суб'єкта навчально-професійної діяльності;

– важливим чинником розвитку креативності суб'єкта освітньо-професійної діяльності є певний етап навчання у закладі вищої освіти.

Теоретичну основу дослідження становлять теорії, концепції, моделі, а його *методологічну оптику* – принципи, підходи та поняттєво-категорійні засоби. Головно мовиться про психологічну структуру особистості та про її досвід (О.М. Лактіонов [2]), про теорію проблемних і творчих задач (Г.О. Балл, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, А.В. Фурман та ін.), про структуру та закономірності розвитку образної та вербальної креативності (Дж. Гілфорд, С. Меднік, Е. Торранс), про роль та місце креативності у структурі інтелекту (С.М. Симоненко, Р. Стернберг, Е. Торранс); про взаємовплив емоційних процесів та креативності особистості (С. Кіркегор, М.А. Кузнецов), про психологічні особливості студентського віку (О.Г. Солодухова, Н.М. Фалько, І.О. Філенко), про основні форми, механізми та закономірності функціонування креативності у структурі діяльності студента (Я.З. Василькевич, О.В. Губенко, Є.В. Заїка, М.А. Кузнецов [1]), про значення та функції креативності у структурі творчих здібностей студента (В.А. Роменець, М.В. Саврасов, С.К. Шандрук), про психорегуляцію та метарегуляцію навчально-професійної діяльності здобувачів середньої і вищої освіти (Е. Десі, В.О. Волошина, Т. Довгалюк, Т.І. Доцевич, Р.В. Каламаж, С.Б. Кузікова, М.А. Кузнецов [1], В.О. Олефір, І.Д. Пасічник [4], Н.В. Підбуцька, Р. Райан, Дж. Флейвелл, К.І. Фоменко [10], О.Є. Фурман [15], Т.Б. Хомуленко [12], Т.Д. Щербан та ін.).

Наукова новизна отриманих результатів полягатиме в тому, що:

вперше на теоретичному рівні побудовано концептуальну модель розвитку креативності

суб'єкта навчально-професійної діяльності; обґрунтовано феномен метакреативності та емпірично доведено позитивну роль його компонентів у регуляції творчої активності особи; визначено типологічно-рівневі профілі вербальної й образної креативності суб'єкта професійного учіння на різних етапах оволодіння майбутньою професією; виявлено систему регулятивних (метакогнітивних, мотиваційних, вольових та емоційно-когнітивних) предикторів образної і вербальної креативності здобувачів вищої освіти на різних етапах та профільних траєкторіях чітко організованого навчання.

Набули подальшого розвитку суб'єктно-діяльнісний і вчинковий підходи у їх застосуванні до пізнання феномену та психологічних характеристик креативності суб'єкта освітньої діяльності через обґрунтування її специфіки у роботі зі студентами різних спеціальностей.

Розширено уявлення про теоретичні передумови мікрорівневої динаміки розвитку креативності студентів, яка характеризується більш істотними зрушеннями образної креативності на тлі стабільності показників вербальної креативності протягом усього періоду їхньої освітньої діяльності у вищій школі; а також про позитивну роль синергії креативності, метакогнітивних здатностей та інтелекту в академічній успішності здобувачів вищої освіти.

Вдосконалено технологію використання сучасних засобів психодіагностики метакогнітивних здібностей особистості через створення методики дослідження метакреативності; набір засобів розвитку креативності суб'єкта освітньої діяльності через уможливлення авторської програми психологічного супроводу, яка враховує особливості метапізнання і внутрішньої регуляції особистості студента.

Обґрунтовано та окреслено можливості подальшого впровадження авторської програми психологічного супроводу розвитку креативності суб'єкта навчально-професійної діяльності. Напрацьовані теоретичні положення та методологічні передумови можуть бути використані в подальшому при проведенні лекційних, практичних і лабораторних занять з курсів «Загальна психологія», «Педагогічна психологія», «Психодіагностика», «Диференційна психологія», «Вікова психологія», «Психологічне консультування», «Психологія вищої школи»; при організації навчальних та виробничих практик майбутніх педагогів і психологів; при здійсненні психодіагностичних обстежень у сфері прикладної психології, здійснювані студентами, аспірантами та викладачами.

Виклад основного матеріалу дослідження

Першим завданням чинного пошуку було здійснити критичний розгляд психологічних підходів до вивчення креативності людини як суб'єкта діяльності та висвітлити її зв'язки з когнітивними, регулятивними, емоційними та поведінковими процесами як внутрішніми умовами.

Соціально-економічні реалії сучасності вимагають від громадян здатності до ефективного функціонування у різних сферах життєдіяльності, досягаючи при цьому високих результатів, забезпечуючи для себе необхідний рівень матеріального благополуччя та освітньо-культурного розвитку. Сучасне студентство як вікова група та соціальна формація перебуває в авангарді суспільного життя, тому, досить часто поєднує навчання із певною трудовою діяльністю. Якщо фах навчання і праці близькі між собою, доречно говорити про освітньо-професійну діяльність, яка вже не є теоретичною абстракцією, а стає повсякденною реальністю для тисяч українських студентів, незалежно від спеціальності, географічної локації та інших відмінностей. Причому задля досягнення певних успіхів під час освітньої діяльності вони постають суб'єктами як навчальної, так і професійної діяльності, себто демонструють високу активність, самостійність, цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність та креативність як в академічному, так і у кар'єрному аспектах повсякдення.

Освітню діяльність варто розглядати як активність суб'єкта, яка спрямована на взаємодію із висококультурним довкіллям задля задоволення власних освітніх (умотивоване, осмислене, емоційно позитивне оволодіння знаннями, вміннями, навичками, цінностями, компетенціями) і професійних потреб (набуття професійно важливих якостей, характеристик, норм, вартостей, відчуття самореалізації та самоактуалізації саме в даній професії, жага фахового розвитку і самовдосконалення). Крім того, враховуємо й те, що це *метадіяльність*. Так, згідно із відповідною теорією А.В. Фурмана, «освітня діяльність людини – один із вищих рівнів духовно-практичного перетворення нею довкілля і власної психологічної природи. Вона інтегрує в своїй структурі єдність інших важливих діяльностей, щонайперше ігрової, учбової, дослідницької, трудової, духовної і характеризується: а) *ціль-*

спрямованістю (високоосвічена особистість, яка здатна творити культурні, в т. ч. етнонаціональні, надбаня); б) предметністю (взаємозалежна єдність культурних перетворень і трансформацій особистості і соціуму, тобто динаміка позитивної соціальної взаємодії); в) змістовністю (соціально-культурний досвід як основа актуального ментального стану нації, етносу, групи, особи); г) оформленістю як різноманітність форм, видів та рівнів соціальної активності (співробітництво, суперництво, боротьба, взаємодія, конфлікт, конкуренція, опікунство тощо); д) засобовістю (система предметних, символічних, інформаційних та психологічних кодів, за допомогою яких здійснюється соціальний контакт); е) результативністю (формування через механізми розвитку і саморозвитку психологічних властивостей особистості та конструктивне збагачення соціуму культурними надбаннями, в т. ч. творення взаємин і ситуацій, речей і засобів, моделей та організацій)» [12, с. 9]. Цілком закономірно, що саме ця теорія узаasadнює о с в і т о л о г і ю як новітню, комплексну і полідисциплінарну науку про освіту (див. [14]).

На сучасному етапі розвитку психологічного знання під *суб'єктом* доречно розуміти людину, котра знаходиться на вищому рівні діяльності, спілкування, зберігаючи при цьому цілісність та автономність, якій властиве постійне прагнення до саморозвитку протягом життя й у різних сферах суспільного виробництва, зокрема й в освітньо-професійній діяльності. Основними критеріями людини як суб'єкта є здатність до створення нових об'єктів матеріальної та нематеріальної культури; спроможність до усвідомленого і самостійного цілеутворення; володіння достатнім арсеналом умінь, прийомів, засобів та інструментів діяльності; наявність прагнення до самовизначення; спроможність виявляти розвинену рефлексію як базового поведінкового та діяльнісного регулятора; вмотивована спроможність особи до діяльнісної і вчинкової інтеграції; поєднання здібностей та прагнення до прогнозування, антиципації наслідків власних поведінки, діяння, вчинення.

Під *креативністю* як сутнісною характеристикою суб'єкта розуміємо вмотивовану здатність до інноваційної діяльності, що спричинена низкою нелінійних, багаторівневих особистісних характеристик творчо зорієнтованої людини. Креативність суб'єкта освітньої

діяльності зумовлена сукупністю чинників, зокрема мотиваційно-особистісними (особистісна креативність, внутрішня мотивація, самооцінка, комунікативність, емпатія), когнітивно-операційними (рівень розвитку інтелекту, стиль мислення, професійна компетентність), зовнішніми (формування внутрішньо вмотивованої готовності особи до творчої професійної активності, підвищення рівня загальних і професійних знань, оволодіння новітніми технологіями, набування навичок практичної діяльності, користування евристичними прийомами, уникнення остраху критики з боку інших, надситуаційна активність у ситуаціях суб'єктивної проблемності).

Сучасні психологічні концепції зазначеного упредметнення уможливають розгляд креативності, з одного боку, як глибинної, первісної й атрибутивної ознаки особистості, з іншого – як вищої форми психічної активності та як одного із принципів побудови генетико-моделювального методу дослідження індивідуального світу Я, де сама особистість становить результат і продукт творчості і має значний креативний потенціал.

Креативність суб'єкта освітньої діяльності переважна більшість дослідників (С.К. Шандрук [18-19], Т.Б. Хомуленко [16], В.А. Роменець [7], А.В. Фурман та співавтори [20], М.В. Саврасов [8; 21]) найчастіше пов'язують із фаховою творчою індивідуальністю та самореалізацією, творчим стилем профдіяльності, спонтанно-конструктивною функцією особистості професіонала та його саморозвитком, науково-дослідницькою роботою майбутнього фахівця. До структури креативності остатнього долучають компоненти творчих професійних здібностей і творчої спрямованості, когнітивний, операційно-діяльнісний та мотиваційно-вольовий складники.

Суб'єкту освітньої діяльності притаманна розвинена та структурована внутрішня психічна регуляція на об'єктивному рівні, аналіз якої дозволяє виокремити такі її складові: внутрішньоособистісна регуляція, інтелектуальна регуляція, ціннісно-мотиваційна регуляція, ціннісно-сміслова регуляція, ціннісно-цільова регуляція, рефлексивно-ціннісна регуляція, емоційна регуляція (див. [17]), вольова регуляція, соціокультурна регуляція, соціально-професійна регуляція тощо. Мета-рівень регуляції суб'єкта навчально-професійної діяльності передбачає наявність особливих метапроцесів, що відрізняються від інших

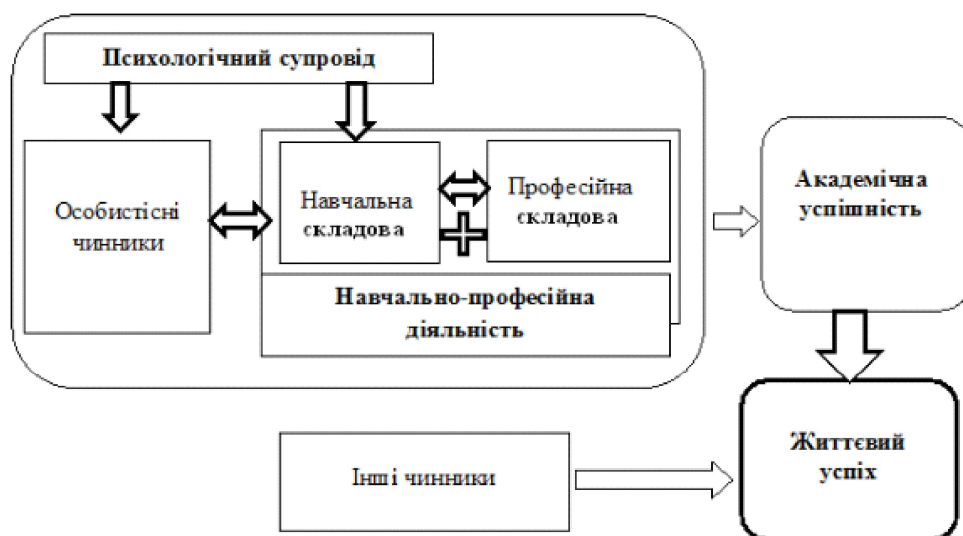

Рис. 1.
Досягнення життєвого успіху суб'єктом освітньої та професійної діяльності
(автор М.В. Саврасов [8, с. 10], друкується вдруге)

регуляційних механізмів особи розмаїттям операційних характеристик та охоплюють процесну складову, яка містить перебіг метамоніторингу та метаконтролю.

Дослідження метамнемічних властивостей людини доцільно здійснювати шляхом різнобічного вивчення, аналізу та інтерпретації притаманних суб'єкту метамнемічних суджень про легкість освоєння, розпізнавання і вивчення, відчуття пізнаного, впевненість у відтворенні тощо (І.Д. Пасічник [4], Т.Б. Хомуленко [16]). У будь-якому разі з'ясування ролі психічної регуляції у функціонуванні та розвитку креативності суб'єкта освітньої діяльності є новою проблемною темою у психології, що вимагає окремого теоретичного та емпіричного дослідження.

Другим завданням було аргументування концептуальних і методологічних засад дослідження регулятивних чинників розвитку креативності суб'єкта освітньої діяльності, а також обґрунтування методів та етапів емпіричного вивчення вказаних регулятивних чинників.

У психолого-педагогічних дослідженнях суб'єкта освітньої діяльності креативність розглядається як детермінанта академічної успішності (С.К. Шандрук, О.В. Щербакова), яка, своєю чергою, є обов'язковою умовою досягнення ефективності навчання [20; 21]. Досягнення становить найголовніший фактор вияву й одночасно психічного благополуччя і

повноцінного функціонування особистості. Тоді як зумовлюється воно багатьма чинниками, найважливішим з яких є успіх у професійній діяльності, результати якої забезпечують її об'єктивними та суб'єктивними стимулами саморозвитку і самореалізації, збереження психічного й фізичного здоров'я. Водночас вагомою детермінантою успіху професійної діяльності є академічна успішність студента в навчанні за обраною спеціальністю. Надалі, оскільки сучасне студентство як вікова група та соціальна формація у відповідь на виклики сьогодення зазвичай поєднує навчання із певною трудовою зайнятістю, яка за змістом часто близька до обраного фаху, доречно оперувати поняттями-уявленнями освітньо-професійна діяльність і суб'єкт.

Отже, розвиток особистісних чинників, що забезпечують здатність студентів досягати академічної успішності становить ключове завдання системи психологічного супроводу освітнього процесу у його центральній ланці – навчально-професійній діяльності студентів у ЗВО України (рис. 1).

У площині визначення особистісних чинників досягнення успіхів у навчально-професійній діяльності найбільш евристично цінним вважаємо суб'єктно-діяльнісний підхід, у межах якого розглядаємо студентів суб'єктами як освітньої, так і професійної діяльності. Окремий суб'єкт учіння, перебуваючи на

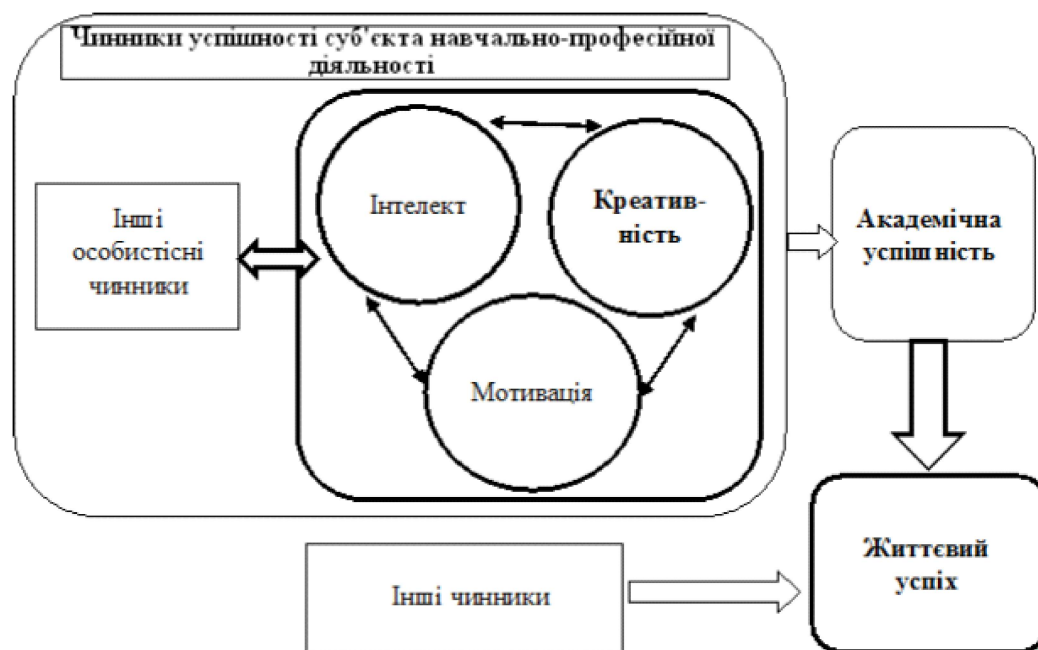

Рис. 2.
Креативність у системі чинників досягнення життєвого успіху
суб'єктом освітньо-професійної діяльності
(автор М.В. Саврасов [8, с. 11], друкується вдруге)

вищому шаблі діяння та спілкування, все ж зберігає при цьому цілісність та автономність, яким властиве постійне прагнення до саморозвитку протягом життя й у різних сферах повсякдення.

Професійне узмістовлення освітнього процесу в просторі сучасного університету посилює мотивацію до навчання і забезпечує оптимально можливі для кожного учасника різноякісні результати, що позитивно впливає і на академічну успішність, і на розвиток творчих здібностей та психокультурне зростання, і на професійне становлення. Водночас у такому просторі виявляється загальна і/та спеціальна обдарованість здобувача, що сутнісно полягає в майстерному опануванні ним декількох видами суспільно корисної діяльності. У цьому аналітичному розрізі посилює мотивацію до навчання і забезпечує безпосередню реалізацію досягнутих кожним результатів, що позитивно впливає на академічну успішність здобувачів вищої освіти і на прискорення розвитку вивчати феномени, які складають систему обдарованості, яка за прийнятим у нашій теоретичній моделі постулатом виступає як системна психічна характеристика, що зазнає розвитку впродовж життя людини, визначає можливість досягнення нею більш не-

пересічних результатів в одному чи декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми. Найбільш відомою й авторитетною концепцією обдарованості є модель трьох кіл обдарованості Дж. Рензуллі, а саме трьох груп рис-якостей особистості: інтелектуальних здібностей (рівня розвитку вище середнього), мотивації (високого ступеня захоплення виконуваними завданнями) та високого потенціалу креативності. Вочевидь продуктивність навчання і значні академічні досягнення окремої особи забезпечує взаємодоповнення цієї тріади рис-властивостей.

Таким чином, саме низка психологічних чинників розвитку креативності освітньо-професійної діяльності суб'єкта у поєднанні із належною академічною успішністю сприяють досягнення ним у перспективі життєвого успіху (рис 2). При цьому до окремих видів креативності відносимо *вербальну* (здатність до створення інноваційного продукту у вербальній формі) та *образну* її види (здатність до створення нового продукту в образній, передусім візуальній, формі).

Загальну концептуальну модель, яка презентує систему феноменів, що описують зміст, структуру, важливі кореляції та чинники розвитку креативності суб'єкта освітньо-про-

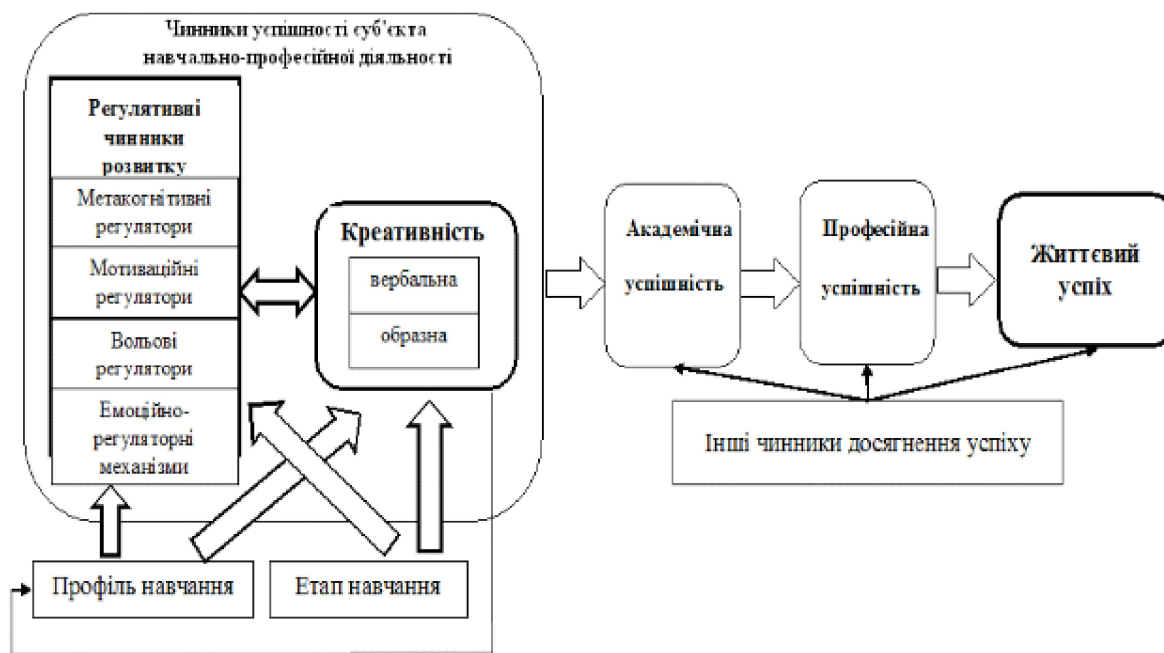

Рис 3.
Модель розвитку креативності суб'єкта освітньо-професійної діяльності
(автор М.В. Саврасов [8, с. 12], друкується вдруге)

фесійної діяльності наведено на **рис 3**.

Останній рисунок демонструє багаторівневу внутрішню організацію чинників-регуляторів розвитку креативності до яких слушно задіяні *метакогнітивні важелі* зреалізування студентами власного творчого потенціалу під час здійснення освітньо-професійної діяльності. В нашому досвіді теоретизування метакогнітивні стратегії навчального пізнання – це відображення тих самих інтегральних здатностей суб'єкта учіння, що регулюють його пошукову пізнавальну активність і творчі інсайти. Аналіз метакогнітивної феноменології дозволив встановити, що метакогнітивна регуляція постає у вигляді ментальних структур, які здійснюють мимовільну і довільну регуляцію інтелектуальної активності особи. Вона пов'язана зі здатністю до творчої пізнавальної діяльності, а саме з моніторингом процесу навчання без зовнішніх стимулів або контролю, із використанням найрелевантніших умов, когнітивних обставин і метакогнітивних стратегій, які водночас є специфічною послідовністю дій, спрямованих на планування і контроль перебігу когнітивних актів, а також із співвіднесенням їх результатів з метою та завданнями діяльності.

До складових (показників) метакогнітивної регуляції нами віднесено метапам'ять, яка

характеризується мнемічною обізнаністю (визначає рівень орієнтації особи в такому психічному явищі, як *пам'ять*, у процесах її перебігу, видах та прийомах, які сприяють повноцінному функціонуванню), *мнемічною рефлексією* (визначає міру диференційованості й адекватності самооцінки пам'яті, ступінь схильності до планування процесу запам'ятовування, повноту прояву рефлексивних функцій у реалізації актів пам'яті), *метамнемічним відтворенням* (визначає здатність до вибіркового відтворення при довільному запам'ятовуванні) та *метакреативністю*, яка унааявлена креативною обізнаністю (визначає рівень орієнтації обстежуваного у такому психічному явищі, як креативність у процесах, видах і шляхах сприяння її розвитковому функціонуванню) й *креативною рефлексією* (визначає ступінь диференційованості самооцінки креативності, у якій виявляється схильність до деталізації у характеристиці власного творчого потенціалу).

Другою складовою чинників розвитку креативності суб'єкта освітньо-пізнавальної діяльності нами визначено *мотиваційні регулятори*, а саме мотивацію студентів у трьох таких аспектах: перший – це аналіз мотивації навчання у ЗВО загалом, другий – вивчення мотивації як чинника розвитку креативності й

оцінка мотивації досягнення як загального для усіх видів діяльності спонукального утворення, що зумовлює прагнення до успіху та продуктивності будь-якої роботи, третій – виокремлення мотиваційних регуляторів креативності суб'єкта освітньої діяльності та розгляд її мотивів-регуляторів із позицій теорії самоспричинення Р. Райана – Д. Десі, у якій зовнішня стимуляція представлена такими типами регуляції активності: екстернальна (зовнішня), інтроєктована (мотивація уникнення почуття провини і сорому), ідентифікована (мотивація діяльності через усвідомлення її важливості та цінності) та інтегрована регуляція (сукупний вплив названих мотивів).

Психологічне значення *вольової регуляції* у процесах особистісного розвитку, зокрема креативності, полягає в забезпеченні здатності суб'єкта довільно вибудовувати мотиваційні підстави власної діяльності за умов зіткнення з внутрішніми та зовнішніми перешкодами (О.Є. Антонова), у формуванні особистісної автономії (Л.В. Виноградова), у прояві динамічної характеристики вольових зусиль, які дозволяють чинити опір спокусам, відкладати винагороду на майбутнє, у здатності суб'єкта організовуватися для здійснення складної дії, у виникненні стану внутрішньої оптимальної мобілізованості та оптимального ритму психічної активності й зосередження її в потрібному напрямку.

Регуляція за допомогою волі – це поєднання психічних функцій і налаштування їх на розв'язання життєвого завдання, механізм оволодіння власною поведінкою, внутрішньою мотивацією і психічними процесами (М.В. Агулов). Регулятивна роль волі полягає в тому, що людина вступає у відносини із собою (тобто в самосуб'єктні стосунки), оскільки вольова активність спрямована на себе, так би мовити, вглиб себе. Тому вольова регуляція особи спрямована на зміну первинного (чи створення додаткового) сенсу дії, яка свідомо прийнята нею до виконання, але якій бракує спонукання. Суб'єктивним вираженням регулятивної функції волі є вольове зусилля, яке не породжує емоції, але регулює їх у процесі діяльності, в тому числі освітньо-професійної, спочатку на внутрішньому, а згодом і на зовнішньому рівнях життєздійснення.

До складових вольової регуляції, які є чинниками та предикторами розвитку креативності суб'єкта освітньо-професійної діяльності, відносимо терплячість, наполегливість, завзятість; самоорганізованість; імпульсивність;

саморегуляцію (здатність до планування, моделювання, програмування, оцінки результату, гнучкості).

Важливою групою чинників розвитку креативності особи студента є засоби регуляції емоційної сфери суб'єкта, тобто *емоційно-регуляторні механізми як чинники розвитку креативності*. Показово, що емоційна регуляція – це система механізмів, яка об'єднує динамічні і структурні характеристики, пов'язані з модуляцією емоцій, їх ідентифікацією, оцінкою та проявом, здатністю контролювати емоційні реакції й погоджувати їх із ситуацією та цілями, що стоять перед діяльністю, а також розпізнавати і прогнозувати емоційні стани інших людей і співвідносити їх із власними емоціями (див. [17]). Загалом до механізмів регуляції емоційної сфери нами було віднесено дезадаптивні (самозвинувачення, звинувачення, зосередження-румінація, катастрофізація, звинувачення інших) та адаптивні (позитивне перефокусування, перефокусування та планування, позитивний перегляд, переміщення у перспективу, особистісне прийняття) когнітивні стратегії регуляції, визначені Н. Гарнефські, стратегії емоційної регуляції за Дж. Гроссом, когнітивна переоцінка, пригнічення експресії та стратегії емоційної дисрегуляції.

Розвиток суб'єкта будь-якої діяльності завжди доцільно розглядати у контексті її змістового наповнення та особливостей перебігу. Відтак головним діяльнісним чинником розвитку креативності здобувача вищої освіти у пропонованій нами моделі вважаємо *профіль навчання*, який визначається психологічними особливостями предметного поля майбутньої професійної діяльності та його взаємодії із цим полем. Аналіз існуючих психологічних типологій (профілів) професійної діяльності уможливив виокремлення того факту, що у площині визначення особистісних чинників розвитку креативності евристично цінним є обґрунтування трьох профілів: природничого, гуманітарного та культурно-мистецького. Вважаємо, що приналежність до того чи іншого профілю навчання може бути, по-перше, чинником розвитку вербальної і/чи образної креативності, по-друге, – індикатором становлення певного окремого типу креативності (інтеграції різних рівнів розвитку показників її вербальної та образної складових).

Останнім важливим компонентом моделі чинників розвитку креативності суб'єкта освітньо-професійної діяльності у пропонованій

моделі є етап навчання у ЗВО. Діагностично цінними, найінформативнішими аспектами процесу професійного становлення особистості постають три етапи. Перший – другий семестр першого року навчання бакалаврського рівня вищої освіти, коли після вступних дисциплін програми підготовки починається викладання дисциплін фундаментального циклу, крім того, закінчується період, коли психічне функціонування особи студента ускладнене адаптацією до навчання, до нового соціального оточення. Другий етап – наступний семестр третього року навчання першого рівня вищої освіти, коли здобувачі завершують вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу фундаментальної підготовки, зазнають більшого активного вишколу практичної підготовки, але ще не мають досвіду прикладної діяльності як фахівця певного профілю. Третій період – другий семестр п'ятого року навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти, який передбачає знання здобувачами не тільки фундаментальних основ майбутньої професії, а й прикладних та практичних її аспектів і який уособлює їх готовність до розгорнутої, самостійної професійної діяльності вже у найближчий час.

ВИСНОВКИ

1. У сучасній світовій та вітчизняній психологічній науці теоретично обґрунтовано та емпірично верифіковано значну кількість концепцій креативності, узагальнюючи які констатуємо, що креативність є важливою характеристикою суб'єкта, вмотивованою здатністю до інноваційної діяльності, що спричинена низкою нелінійних, багаторівневих особистісних характеристик творчої людини. Розуміємо освітню (освітньо-професійну) діяльність як провідну для студента як для суб'єкта, котрий цілеспрямовано взаємодіє із університетським довкіллям з метою задоволення власних освітніх та професійних потреб.

2. Сутнісно креативність особи здобувача, здійснювана в лоні освітньої діяльності як складної метадіяльності пов'язана із професійною індивідуальністю та самореалізацією, творчим стилем фахової активності. Вона виконує перетворювально-конструктивну функцію саморозвитку особистості, забезпечує науково-дослідницьку роботу майбутнього професіонала. Креативність суб'єкта учіння спричинена низкою чинників, зокрема мотиваційно-особистісними, когнітивно-операційними, зовнішніми,

психолого-педагогічними. Утім, роль регулятивних чинників у її становленні залишається маловивченою в сучасній психології.

3. Суб'єктно-діяльнісний підхід до вивчення креативності дав змогу створити концептуальну модель її розвитку у суб'єкта освітньої діяльності. Доведена позитивна роль креативності в академічній успішності як у тому фактору, що забезпечує досягнення життєвого успіху, котрий зумовлений багаторівневими особистісними характеристиками, що і є чинниками-регуляторами її розвитку.

4. До системи регулятивних чинників розвитку креативності суб'єкта освітньо-професійної діяльності долучено мотивацію навчання, вольові риси-якості та стильові особливості саморегуляції поведінки і діяльності, емоційно-регулятивні механізми, а також метакогнітивні здатності, зокрема *метакреативність*, котра розкривається у новаторській обізнаності як поінформованості у властивостях, процесах та засобах розвитку творчого потенціалу і креативній рефлексії як ступеня диференційованості її самооцінки креативності, схильності до деталізації в характеристиці власних непересічних спроможностях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузнецов М.А., Козуб Я.В. Емоційне ставлення студентів до навчання: монографія. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2017. 284 с.
2. Лактіонов О.М. Структурно-динамічна організація індивідуального досвіду: автореф. дис.... докт. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2000. 36 с.
3. Методологія і психологія гуманітарного пізнання: колективна монографія. До 25-річчя наукової школи професора А.В. Фурмана. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 998 с.
4. Пасічник І.Д. Психологія поетапного формування операційних структур систематизації: монографія. Вид. 2-ге, перероб. та допов. Острог, 2004. 284 с.
5. Психологічні закономірності творчого сприймання інформаційних індикаторів реальності: монографія / В.О. Моляко, І.М. Біла, Н.А. Ваганова та ін.; за ред. В.О. Моляко. Київ. Педагогічна думка, 2015. 145 с.
6. Роменець В.А. Вчинок і постання канонічної психології. *Людина. Суб'єкт. Вчинок. Філософсько-психологічні студії* / за заг. ред. В.О. Татенка. Київ: Либідь, 2006. С. 11-36.
7. Роменець В.А. Виховання творчих здібностей у студентів. *Психологія і суспільство*. 2018. №3-4. С. 178-223. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2018.03.178>
8. Саврасов М.В. Регулятивні чинники креативності суб'єкта навчально-професійної діяльності: автореф. дис... докт. психол. наук: 19.00.07. Одеса. 2021. 39 с.
9. Система сучасних методологій: хрестоматія у 4-х томах / упоряд., відп. ред., перекл. А.В. Фурман. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. Т. 1. 314 с.
10. Татенко В.О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в

сучасній психології. *Людина. Суб'єкт. Вчинок : філософсько-психологічні студії*. Київ: Либідь, 2006. С. 316-358.

11. Фоменко К.І., Большакова А.М. Психологічна Т-гра «Креативність». *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди «Психологія»*. Вип. 63. 2020. С. 160-184.

12. Фурман А.В. Вступ до теорії освітньої діяльності: курс лекцій. Тернопіль: Інститут ЕСО, 2006. 86 с.

13. Фурман А.В. Ідея і зміст професійного методологування: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 378 с.

14. Фурман А.В. Освітнологія як полідисциплінарний напрям: фундаменти і методологеми. *Психологія і суспільство*. 2023. №1. С. 36-78. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2023.01.036>

15. Фурман О.Є. Психологічні параметри інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис... доктора психол. наук: 19.00.07. Одеса, 2015. 37 с.

16. Хомуленко Т.Б. Зміст та розвиток креативності в освітньому просторі. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2016. № 4. С. 35-46.

17. Чебикін О.Я. Емоційна регуляція пізнавальної діяльності: концепція, механізми, умови. *Психологія і суспільство*. 2017. №4. С. 86-103. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2017.04.086>

18. Шандрук С.К. Концепція розвитку професійних творчих здібностей майбутніх психологів. *Психологія і суспільство*. 2020. №1. С. 35-55. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2020.01.035>

19. Шандрук С.К. Психологічні засади розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів: 19.00.07: дис. ... докт. психол. наук. Тернопіль, 2016. 458 с.

20. Furman A.V. and others. Intelligence, Creativity, Psychological and personal Qualities of employees at Factory of Real Achievements. *International Journal of Management (IJM)*. Volume 11, Issue 4, April 2020. P. 316-325.

21. Savrasov Mykola. Micro-age dynamics of creativity of students of the humanitarian profile. *Revue internationale des sciences humaines et naturelles*. Internationale Stiftung Schulung, Kunst, Ausbildung, Zürich – Schweiz, 2019, Numïro 2. P. 95-104.

REFERENCES

1. Kuznyeczov M.A., Kozub Ya.V. Emocijne stavlennya studentiv do navchannya [Emotional attitude students to study]: monografiya. Xarkiv: Vy'd-vo «Disa plyus», 2017. 284 s. [in Ukrainian]

2. Laktionov O.M. Strukturno-dy'namichna organizaciya indy'vidual'nogo dosvidu [Structural and dynamic organization individual experience]: avtoref. dy's... dokt. psy'xol. nauk: 19.00.01. Ky'yiv, 2000. 36 s. [in Ukrainian]

3. Metodologiya i psy'xologiya gumanitarnogo piznannya [Methodology and psychology of humanitarian knowledge]: kolekty'vna monografiya. Do 25-richchya naukovoyi shkoly' profesora A.V. Furmana. Ternopil': TNEU, 2019. 998 s. [in Ukrainian]

4. Pasichny'k I.D. Psy'xologiya poetapnogo formuvannya operacijny'x struktur sy'stematy'zaciyi [Psychology of gradual formation operational structures of systematization]: monografiya. Vy'd. 2-ge, pererob. ta dopov. Ostrog, 2004. 284 s. [in Ukrainian]

5. Psy'xologichni zakonomirnosti tvorchoho spry'jmannya informacijny'x indy'kativ real'nosti [Psychological regularities of creative perception information indicators of reality]: monografiya / V.O. Molyako, I.M. Bila, N.A. Vaganova

ta in.; za red. V.O. Molyako. Ky'yiv. Pedagogichna dumka, 2015. 145 s. [in Ukrainian]

6. Romenez' V.A. Vchy'nok i postannya kanonichnoyi psy'xologiyi [The action and appearance of the canonical psychology]. Lyudy'na. Sub'yekt. Vchy'nok. Filososf's'kopsy'xologichni studiyi / za zag. red. V.O. Tatenka. Ky'yiv: Ly'bid', 2006. S. 11-36. [in Ukrainian]

7. Romenez' V.A. Vy'xovannya tvorchy'x zdbnostej u studentiv [Education of creative abilities in students]. Psy'xologiya i suspil'stvo. 2018. № 3-4. S. 178-223. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2018.03.178> [in Ukrainian]

8. Savrasov M.V. Regulyaty'vni chy'nny'ky' kreaty'vnosti sub'yekta navchal'no-profesijnoyi diyal'nosti [Regulatory factors of creativity subject of educational and professional activity]: avtoref. dy's... dokt. psy'xol. nauk: 19.00.07. Odesa. 2021. 39 s. [in Ukrainian]

9. Sy'stema suchasny'x metodologij [System of modern methodologies]: xrestomatiya u 4-x tomah / uporyad., vidp. red., perekl. A.V. Furman. Ternopil': TNEU, 2015. T. 1. 314 s. [in Ukrainian]

10. Tatenko V.O. Sub'yektno-vchy'nkova parady'gma v suchasnij psy'xologiyi [Subject-act paradigm in modern psychology]. Lyudy'na. Sub'yekt. Vchy'nok : filososf's'kopsy'xologichni studiyi. Ky'yiv: Ly'bid', 2006. S. 316-358. [in Ukrainian]

11. Fomenko K.I., Bol'shakova A.M. Psy'xologichna T-gra «Kreaty'vnist'» [Psychological T-game «Creativity»]. Visny'k XNPU imeni G.S. Skovorody' «Psy'xologiya». Vy'p. 63. 2020. S. 160-184. [in Ukrainian]

12. Furman A.V. Vstup do teoriiy osvith'oyi diyal'nosti [Introduction to the theory of educational activity]: kurs lekcij. Ternopil': Insty'tut ESO, 2006. 86 s. [in Ukrainian]

13. Furman A.V. Ideya i zmist profesijnogo metodologuvannya [The idea and content of professional methodology]: monografiya. Ternopil': TNEU, 2016. 378 s. [in Ukrainian]

14. Furman A.V. Osvitologiya yak polidy'scy'plinary'j napryam: fundamentaliyi i metodologemy' [Education as multidisciplinary direction: fundamentals and methodology]. Psy'xologiya i suspil'stvo. 2023. №1. S. 36-78. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2023.01.036> [in Ukrainian]

15. Furman O.Ye. Psy'xologichni parametry' innovacijnopsy'xologichnogo klimatu zagal'noosvitn'ogo navchal'nogo zakladu [Psychological parameters of innovative psychological climate of general education institution]: avtoref. dy's... doktora psy'xol. nauk: 19.00.07. Odesa, 2015. 37 s.

16. Xomulenko T.B. Zmist ta rozvy'tok kreaty'vnosti v osvith'omu prostori [The content and development of creativity in educational space]. Teoriya i prakty'ka upravlinnya social'ny'my' sy'stemamy'. 2016. № 4. S. 35-46. [in Ukrainian]

17. Cheby'kin O.Ya. Emocijna regulyaciya piznaval'noyi diyal'nosti: koncepciya, mexanizmy', umovy' [Emotional regulation of cognitive activities: concept, mechanisms, conditions]. Psy'xologiya i suspil'stvo. 2017. № 4. S. 86-103. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2017.04.086> [in Ukrainian]

18. Shandruk S.K. Koncepciya rozvy'tku profesijn'y'x tvorchy'x zdbnostej majbutnix psy'xologiv [The concept of professional development creative abilities of future psychologists]. Psy'xologiya i suspil'stvo. 2020. № 1. S. 35-55. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2020.01.035> [in Ukrainian]

19. Shandruk S.K. Psy'xologichni zasady' rozvy'tku profesijn'y'x tvorchy'x zdbnostej majbutnix prakty'chny'x psy'xologiv [Psychological principles of development professional creative abilities of future practical ones psychologists]: 19.00.07: dy's... dokt. psy'xol. nauk. Ternopil',

2016. 458 s. [in Ukrainian]

20. Furman A.V. and others. Intelligence, Creativity, Psychological and personal Qualities of employees as Factory of Real Achievements. International Journal of Management (IJM). Volume 11, Issue 4, April 2020. P. 316-325. [in Ukrainian]

21. Savrasov Mykola. Micro-age dynamics of creativity of students of the humanitarian profile. Revue internationale des sciences humaines et naturelles. Internationale Stiftung Schulung, Kunst, Ausbildung, Zurich Schweiz, 2019, Numero 2. P. 95-104. [in English]

АНОТАЦІЯ

САВРАСОВ Микола Володимирович, ВАСИЛЕВ-СЬКИЙ Вадим Сергійович, ОКОРОКОВ Руслан Степанович.

Концепція внутрішньої регуляції креативності суб'єкта освітньої діяльності.

Метою дослідження є теоретичний аналіз концептуального апарату внутрішньої регуляції креативності суб'єкта освітньої діяльності у сучасних соціально-економічних та культурно-історичних умовах. Модернізація змісту та методів вищої освіти спрямована на формування таких рис-якостей особи здобувача, як активність, самостійність, ініціативність, відповідальність та креативність, які в подальшому повинні уможливити успішне професійне практикування. Аргументовано, що креативність є сутнісною характеристикою суб'єкта, вмотивованою здатністю до інноваційної діяльності, що спричиняється низкою нелінійних, багаторівневих, синергійних, архетипно джерельних особистісних характеристик творчої людини. Креативність носія освітньої діяльності зумовлена сукупністю чинників, зокрема мотиваційно-особистісними, когнітивно-операційними, зовнішніми, головно психолого-педагогічними, хоча роль регулятивних чинників у її становленні залишається маловивченою в сучасній психології. Водночас запропонована теоретична модель досліджуваного явища доказово демонструє позитивну роль креативності в академічній успішності як фактора досягнення життєвого успіху і як інтеграції плетива особистісних характеристик, котрі є певними важелями її розвитку. Зокрема, доведено, що до системи чинників внутрішньої регуляції розвитку креативності суб'єкта освітньо-професійної діяльності належать мотивація, вольові риси-якості та стильові властивості саморегуляції поведінки і вчинення, емоційно-регулятивні механізми, а також метакогнітивні здатності, передовсім метакреативність, котра виявляється в новаторській обізнаності як поінформованості у якостях, процесах та засобах розвитку творчого потенціалу та креативній рефлексії особистості майбутнього професіонала.

Ключові слова: *особистість, суб'єкт, креативність, учнюк, освітня діяльність, професійна діяльність, студент, інтелект, мотивація, емоції, воля, регулятивні чинники, метакреативність.*

ANNOTATION

Mykola SAVRASOV, Vadym VASYLEVSKIY, Ruslan OKOROKOV.

The concept of internal regulation of the subject's of educational activity creativity.

The purpose of the research is the theoretical and methodological analysis of the conceptual apparatus of internal regulation of creativity of the subject of educational activity in modern socio-economic and cultural-historical conditions. The modernization of the content and methods of higher education is aimed at the formation of such qualities of the subject of the educational process as activity, independence, initiative, responsibility and creativity, which in the future should enable the successful professional development of a person. It is shown that in modern psychological science, a significant number of concepts of creativity have been theoretically substantiated and empirically verified, which makes it possible to assert that creativity is an essential characteristic of the subject, a motivated ability for innovative activity, which is determined by a number of non-linear, multi-level personal characteristics of the person who creates. The creativity of the subject of educational (educational and professional) activity is determined by a number of factors, in particular motivational and personal, cognitive-operational, external psychological and pedagogical, however, the role of regulatory factors in its formation remains poorly studied in modern psychology. The theoretical model of the studied phenomenon demonstrably demonstrates the positive role of creativity in academic success as a factor in achieving life success and determinism by multi-level personal characteristics, which are the regulatory factors of its development. The system of factors of internal regulation of the development of creativity of the subject of educational (educational and professional) activity includes the motivation of educational and professional activity, volitional qualities and stylistic qualities of self-regulation of behavior and activity, emotional and regulatory mechanisms, as well as metacognitive abilities, in particular metacreativity, which is revealed in creative awareness as awareness of the qualities, processes and means of creativity development and creative reflection as a measure of the differentiation of self-assessment of creativity.

Key words: *personality, subject, creativity, act, educational activity, professional activity, student, intelligence, motivation, emotions, will, regulatory factors.*

Рецензенти:
д. психол. н., проф. Андрій ГІРНЯК,
д. психол. н., проф. Тетяна ЩЕРБАН.

Надійшла до редакції 15.08.2024.
Підписана до друку 29.10.2024.

Бібліографічний опис для цитування:

Саврасов М.В., Василевський В.С., Окороків Р.С. Концепція внутрішньої регуляції креативності суб'єкта освітньої діяльності. Психологія і суспільство. 2024. №2. С. 107-117. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2024.02.107>